

Οι Πατέρες της Εκκλησίας παράγουν πολιτισμό (Δρ. Ιωάννης Ν. Λίλης Λέκτορας Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης)

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bitly.com/1XJHng3>]

Το ίδιο συνέβηκε και με τις πλατωνικές *Ιδέες* και τα αριστοτελικά *Είδη*. Για τον Πλάτωνα τα πράγματα του αισθητού κόσμου εξαρτώνται από τις αντίστοιχες *Ιδέες* του νοητού κόσμου[26]. Με το δικό του τρόπο υιοθετεί τις *Ιδέες* ο Αριστοτέλης, αλλά τις ονομάζει *Είδη*. Καθώς δέχεται τον κόσμο ως μια ιεραρχία με βάση και κορυφή, και θεωρεί πως στην κορυφή βρίσκεται η *πρώτη ακίνητη ουσία*, η οποία είναι και η αιτία κάθε γενέσεως, και στη βάση βρίσκονται οι πρώτες ουσίες, ως ατομικές υποστάσεις, που είναι και αυτές ακίνητες, θεωρεί πως ανάμεσα στη βάση και στην κορυφή υπάρχουν οι δεύτερες ουσίες, οι οποίες κινούνται ασταμάτητα και κάνουν τα είδη και τα γένη των όντων. Αυτές ακριβώς οι δεύτερες ουσίες που βρίσκονται σε μία ασταμάτητη κίνηση είναι οι πλατωνικές

Ιδέες που εδώ, όμως, ονομάζονται *Είδη*[27]. Οι Βυζαντινοί και σε αυτό το σημείο αφομοιώνουν μεταπλαστικά τους παραπάνω όρους, για να μιλήσουν για τους λόγους των όντων. Όλα τα δημιουργήματα για τους Πατέρες της Εκκλησίας υπάρχουν από πάντα, αλλά μόνο ως σκέψη στο νου του Θεού, δηλαδή ως λόγοι των όντων. Σε αποτελεσμένη κατάσταση υπάρχουν μόνο από κάποιο σημείο και μετά. Γι' αυτό η θεολογία, κατά το Διονύσιο Αρεοπαγίτη, καλεί τους λόγους των όντων θελήματα, προορισμούς και παραδείγματα του νου του Θεού, σύμφωνα με τα οποία παρήχθη ο κόσμος, στην αποτελεσμένη του μορφή[28]. Οι λόγοι των όντων δεν είναι ιδέες, είδη και αρχέτυπα στο μυαλό του Θεού, αλλά τα αιώνιο θέλημα Του, το οποίο καθώς είναι άκτιστο, άτρεπτο, απόλυτο και εκτός χρόνου, δεν μπορεί να αλλάζει γνώμη από κάποια στιγμή και μετά (εδώ φαίνεται ότι ο Θεός είναι εκτός χρόνου, το μετά είναι χρονικό και ο χρόνος υπάρχει από την ώρα της δημιουργίας και μετά), αλλά πάντοτε είναι ίδιο. Πάντοτε ήθελε ο Θεός να φτιάξει τον κόσμο, και τον έφτιαξε. Στον Πλάτωνα ταυτίζεται η ουσία κάθε πράγματος με τη θεία ιδέα του, ενώ στα βυζαντινά κείμενα των Πατέρων τα κτίσματα είναι ετερούσια με το Θεό και οι λόγοι των όντων είναι η ιδέα του Θεού για τον κόσμο[29].

Ο Γρηγόριος ο Παλαμάς, τον 14ο αιώνα, (αν και τα κείμενα του εντάσσονται στη Βυζαντινή Φιλοσοφία – είναι μετά τον 9ο αιώνα –, τον αναφέρουμε όμως καταχρηστικά γιατί τα θεολογικά του κείμενα είναι πολύ χαρακτηριστικά) έγραφε πως αν δεν διευκρινίσουμε θεολογικά το περιεχόμενο που έχουν

οι λόγοι των όντων και τους θεωρήσουμε ως ιδέες και αρχέτυπα, όπως ήθελαν ο Πυθαγόρας, ο Πλάτων και ο Σωκράτης τότε τα κτιστά όντα είναι αυθύπαρκτες αιώνιες αρχές που συνυπάρχουν παράλληλα με το Θεό και εισάγουμε την πολυθεία[30]. Για τη θεολογία όμως δεν υπάρχει τέτοιο πρόβλημα, γιατί όλη η δημιουργία υπάρχει προ καταβολής κόσμου, αλλά μόνο στην άκτιστη και άτρεπτη βούληση του Θεού.

Η μετάπλαση των όρων *Ιδέες* και *είδη* των φιλοσόφων σε λόγους των όντων έγινε στην προσπάθεια των Πατέρων να διατυπώσουν τη δογματική διδασκαλία και όχι να εκθέσουν τη φιλοσοφική τους διδασκαλία, όπως συνέβαινε στην αρχαιότητα. Ο Γρηγόριος ο Παλαμάς δεν αντιτίθεται στους αρχαίους φιλοσόφους, αλλά στους συγχρόνους τους αιρετικούς, όπως ο Βαρλαάμ, οι οποίοι θεωρούν τους λόγους των όντων ιδέες του Θεού, ως αιώνια αρχέτυπα, ομοούσια με το Θεό εισάγοντας στην Εκκλησία την πολυθεία.

[Συνεχίζεται]

[26] Πλάτωνος, Πολιτεία Ζ, 517bc : «Τα δ' οὖν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται, ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόλις ὁρᾶσθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὥς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἐν τε ὁρατῷ φῶς καὶ τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἐν τε νοητῷ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη, καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ.».

[27] Ἀριστοτέλους, Μετὰ τὰ φυσικὰ Ζ, 1033b : «Φανερόν δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ μὲν ὥς εἶδος ἢ οὐσία λεγόμενον οὐ γίγνεται, ἢ δὲ σύνολος κατὰ ταύτην λεγομένη γίγνεται καὶ ὅτι ἐν παντὶ τῷ γινομένῳ ὕλη ἔνεστι. . .».

[28] Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* 5, 8 PG 3, 824C : « Πολλῷ γε μᾶλλον ἐπὶ τῆς καὶ αὐτοῦ καὶ πάντων αἰτίας, προὔφεστᾶναι τὰ πάντα τῶν ὄντων παραδείγματα, κατὰ μία ὑπερούσιον ἔνωσιν συγχωρητέον· ἐπεὶ καὶ οὐσίας παράγει κατὰ τὴν ἀπὸ οὐσίας ἑκβασιν. Παραδείγματα δε φαμεν εἶναι τοὺς ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιούς καὶ ἐνιαίως προὔφεστῶτας λόγους, οὓς ἡ θεολογία προορισμοὺς καλεῖ, καὶ θεία καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ καθ' οὓς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προώρισεν καὶ παρήγαγεν».

[29] Πολύ σωστά ο π. Γεώργιος Φλορόφσκυ ονομάζει τους λόγους των ὄντων οι «σκέψεις» του Θεοῦ για τη δημιουργία. Βλ. Γεωργίου Φλορόφσκυ, *Οι βυζαντινοὶ πατέρες του ἔκτου, εβδόμου καὶ ογδόου αἰῶνα*. Μετάφραση Παναγιώτου Κ. Πάλλη. Εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 421. Δεν χρησιμοποιεῖ εύκολα τον ὄρο *Ιδέες* του Θεοῦ για τη δημιουργία του κόσμου, ακριβῶς για να μην γίνει ἡ ταύτιση με τις πλατωνικὲς ιδέες. Ὅσες φορές χρησιμοποιεῖ τον ὄρο *Ιδέα* του Θεοῦ για τον κόσμο, προβαίνει σε αὐτό εφόσον πρώτα αντιπαραβάλλει τις πλατωνικὲς *Ιδέες* καὶ τονίζει πως ἐκεῖ υπάρχει ἡ ταύτιση τῆς οὐσίας κάθε πράγματος με τὴ θεία ιδέα του, ἐνῶ οι βυζαντινοὶ λόγοι των ὄντων εἶναι ἡ *ιδέα* που ἔχει ὁ Θεός για τα πράγματα, χωρὶς να υπάρχει ταύτιση τῆς κτιστῆς οὐσίας με τὴ θεία. Γεωργίου Φλορόφσκυ, *Δημιουργία καὶ Απολύτρωση*. Μετάφραση Παναγιώτου Κ. Πάλλη, εκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 70.

[30] Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὑπὲρ ἡσυχάζόντων*, [Γρηγορίου Παλαμᾶ συγγράμματα, τόμος Α', (Β. Bobrinsky, Π. Παπαευαγγέλου, J. Meyendorff, Π. Χρήστου) Θεσσαλονίκη 1988], τόμος Α', σελ. 677 : «Ἀλλὰ γὰρ τὰ τοιαῦτα παραδείγματα Πυθαγόρας μεν καὶ Πλάτων καὶ Σωκράτης ταπεινῶς καὶ ἀναξίως τοῦ Θεοῦ αὐθυπάρκτους ἐδόξασαν ἀρχᾶς συναιτίους τῷ Θεῷ. Τούτους οὖν αἰτιατέον ὡς πολυθέους, οἵτινες μεταξὺ τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης καὶ τῶν γενητῶν θείας οὐσίας ἐτέρας ἀρχικάς τῶν ὄντων αὐτοσχεδιάσαντες παρ' ἑαυτῶν ὑπέστησαν... Ἡμεῖς δε καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν οὐδὲν τούτων αὐθύπαρκτον δοξάζομεν, οὐδ' ἀναίτιον οὐδέ συναιτίον τῷ Θεῷ, διό καὶ προορισμοὺς καὶ προγνώσεις ταυτά φαμεν καὶ θελήματα Θεοῦ, ὄντα μεν προ τῶν κτισμάτων ἐν αὐτῷ - πως γὰρ οὐ; - προηγμένων δι' ὕστερον τῶν κτισμάτων κατ' αὐτά». Επίσης Γρηγορίου Παλαμᾶ *Αντιρρητικός 1*, [συγγράμματα, τόμος Γ'. *Ἀντιρρητικὸς πρὸς Ἀκίνδυνον* (Λ. Κοντογιάννης, Β' / Φανουργάκης· προλογίζει Π. Χρήστου)

**Θεσσαλονίκη 1970, τόμος Γ΄], σελ. 61 : « Ἄρ' οὐ τὰς πλατωνικάς ἰδέας
ἐπείσάγουσι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ πολλοὺς θεοὺς ἀναπεΐθουσι
πρεσβεύειν, ὧν τῇ μεθέξει συνέστηκε τὸ πᾶν;».**